

РЕЦЕНЗИЯ

От Петя Александрова Александрова, департамент "Кино, реклама и шоубизнес", НБУ, професор и доктор на науките в направление 8.4. Театрално и филмово изкуство върху научните и творчески трудове за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност доцент по професионално направление 8.4 Театрално и филмово изкуство, обявен в Държавен вестник бр. 41 от 09.05.2023 г. с кандидат гл. ас. д-р Деян Иванов Статулов

I. Оценка за съответствие с минималните национални изисквания:

От приложените материали се вижда, че д-р Деян Статулов отговаря на минималните национални изисквания, а по някои показатели значително ги надскача.

II. Изследователска и (или) творческа дейност:

.За конкурса Деян Статулов кандидатства с една монография и две изложби, като дори поотделно монографията или изложбите са достатъчни според закона.

1. Монографията „(Пре)поръчани филми. Пропагандни практики в българското кино. 1944-1989“

Текстът е от 186 страници, уводни думи, 5 глави, заключение, библиография, филмография и фотоси от филми, предоставени от БНФ.

Уводните думи започват на поетично-емоционален градус, но назовават обекта на изследването: как киното е използвано от властта като средство за разпространение и налагане на идеологическите норми с цел манипулация. Заявяват се архивите, които се ползват; авторите, които са работили в сходно поле; ограниченията, които авторът си поставя – да не се занимава с анимационното кино и да не дава естетически оценки и анализи на филмите.

Първа глава представлява пропагандни рефлексии, като описва според едно изследване носталгията на поколенията по 80-те години на XX век и с какво всъщност е белязано десетилетието като социални, икономически и международни събития. Изводът е, че „колкото повече кризата в обществото,

недоверието и съмнението във властта се увеличават, толкова повече пропагандната машина засилва своята показност.“

Втора глава развива взаимоотношенията пропаганда - история - изкуство. Тя започва с различните дефиниции на понятието пропаганда и използването ѝ. Като преподавател на студенти по „Връзки с обществеността“ не бих се съгласила напълно с мнението на стр. 32, че PR „по своята същност са своеобразна пропаганда, чиято цел е да формира мнение за определена организация, лице или бранд“, но това е страничен елемент, в който авторът се увлича в границите при използването на понятието пропаганда – съществува риск всяко формиране на мнение да може да бъде определено като пропаганда, щом притежава целенасоченост. Статулов находчиво вплита тезата на Бернайс, че „в успешния пропаганден текст трябва да има само една основна идея, която е задължителна за усвояване“ и така приравнява пропагандния характер на филмовите послания с елементарността, един косвен удар срещу нея. На киното е определена голяма емоционална сила на въздействие и затова е търсен инструмент за пропаганда, като примерите, логично, са взети от съветското кино.

Трета глава вече се фокусира върху българското игрално кино. Разгледани са годините непосредствено след 1944 и отреденото от държавата място на седмото изкуство за легитимиране на комунистическата идеология. Отвъд документите и помпозните слова реално родното кино е в застой. Но пък се създават държавните институции, свързани с него със съответния им инструментариум за пропаганда - Съюз на кинодейците, Разпространение на филми, Управление на кинематографията, Комитет за култура, Отдел „Агитация и пропаганда“ на ЦК на БКП. Всяка една от тях е разгърната от автора чрез поредица от архивни документи за началото, целите и реализацията им през годините на тоталитаризма.

Четвъртата глава е самата същност на текста, която разкрива механизмите на пропагандата, нейните методи и практики. В частта за успехите особено се забавлявах на разминаването между намерения и резултати в първите години на новата власт, например за селскостопанския киносеминар 1951-а или амбициозните решения на Комитета за кинематография 1952-а какви филми да се правят. Между постановления, препоръки, доклади и напътствия

киномрежата се разраства, репертоарът се променя драматично, наблюдаващите набъбват, а филмите са само шепа и то нефелни.

В следващата част „За някои проблеми“ на разпространението и показва се разказва за трудностите при доставянето на „западни“ филми и сложността на баланса със социалистическите, като и тук не липсват забавни подробности, особено в провинцията. Подборът на филми е идеологизиран, копродукциите също, а пазарни модели липсват.

Ярък културен акцент е грандоманската програмата „1300 години България“. Деян Статулов я ситира в целия политически и идеологически контекст на 70-те и 80-те, намества фигурата на Людмила Живкова и после се фокусира върху отделни заглавия: „Хан Аспарух“ и подмененият му екип, „Константин Философ“, „Борис I“, посветеният на Годор Живков документален епос „Човек от народа“. Случаят със Сергей Антонов и участието му в покушението на папа Йоан Павел II като нереализиран филмов проект е много интересен и малко познат детайл, който придава пикантност на текста.

Тук имам един въпрос, който се появи от изречение в документ за евентуално екранизиране на романа на Вера Мутафчиева „Летопис на смутното време“. Любопитно ми стана защо след толкова успешното нейно включване (сценарият на „Хан Аспарух“) и високото литературно и експертно качество на историческата ѝ проза не е била използвана възможността да се правят филми по книгите на Вера Мутафчиева – има ли документи в архивите, от които д-р Статулов да е разбрал защо това не се е случило.

Особено драматична е частта за филмовата пропаганда през Възродителния процес. Политическата линия и ролята на хора като Николай Хайтов започва с „Козият рог“ и „Капитан Петко войвода“. По чувствителните региони се подбира спекулативен репертоар „на дружбата“ и умело се използват „Път“ на Йълмаз Гюней и „Среднощен експрес“ на Алън Паркър. Малко изишно дълго авторът разглежда самите исторически събития от Възродителния процес – така се измества фокусът от филмите, остава само „Време разделно“. Официалният и открит фронт срещу мюсюлманското население продължава с него и той е разгледан в детайли. Превръщането му в своеобразна копродукция е много хитър ход, може би само ми липсва политическият му провал на фестивала в Кан.

Пета глава излиза от рамката на игралното кино и разказва за симптоматичния случай извън пропагандата - филмът „Дишай“ - като разказва и за неговия политически контекст.

Заключението обяснява трудността да се очертаят всички аспекти на пропагандата в българското игрално кино за целия период.

Текстът е написан достъпно, с умело преплитане на сухотата на документите с иронични вметки и критически наблюдения, с постоянно желание да се усети контекстът на кинопроцеса, на който авторът всъщност не е бил жив свидетел.

Ще се опитам да обобща водещите характеристики и съответно достоинства на монографията:

1. Дефинирана е пропагандата в киното, поставена и в исторически план, и в тоталитарен контекст.

2. С компетентност и задълбоченост са анализирани организации, хора, форуми и събития, които оформят киноиндустрията.

3. Репертоарът и разпространението се разглеждат в рамките на кинопроцеса като възможни лостове на прокарване на държавни политики.

4. Програмата „1300 години България“ е видяна през призмата на големите намерения, заявени писмено, и трудностите в реализацията. Това е един различен поглед от киноведските анализи.

В текста прозира и оправдание за невключването на цели линии от киното ни, например така наречените историко-революционни филми, които са били в пряка връзка с пропагандата, независимо дали в опит да се отклонят от твърдата линия на партията или осигурявайки ѝ артистична подкрепа. Достатъчно е да се видят дори само наградените със „Златна роза“ през 60-те и 70-те на XX век български игрални филми.

Но, доколкото ми е известно, това ще бъде следващата тема на изследователски интерес на Деян Статулов, така че приемам невъзможността да се изчерпи кинопроцесът в един-единствен текст.

2. За конкурса кандидатът е предоставил и две изложби като творчески изяви:

„**Кино истории помежду**“ (Изложба в Регионален исторически музей – София.

Откриване – 25 ноември 2021) и **„Цензурираните филми: зад кадър“** (Изложба във филмотечно кино „Одеон“ – София. Откриване – 10 ноември 2022).

В първата в атрактивното пространство на бившата Централна баня бяха наредени в отделните зали пана, които описваха началото на българското кино с първия филм „Българан е галант“ на Васил Гендов; разкази за филмите „А бяхме млади“ и „Цар и генерал“; успехите в сферата на детското кино; подробности за „Иконостасът“ по мотиви от романа „Железният светилник“ на Димитър Талев. И сред тях Деян Статулов беше успял да вплете своята си тема - киното, поставено в полето на цензурата и критиката и ретроспекция на процеса по създаването на законовата рамка за кинопроизводството ни.

Във втората, която се откри заедно с премиерата на книгата му „(Не)възможната свобода. Идеологическата цензура в българското игрално кино (1948-1989)“ в кино „Одеон“ бяха включени непознати работни моменти от знакови филми като „Една жена на 33“, „Понеделник сутрин“, „Привързаният балон“, „Кратко слънце“ и други – все обекти на книгата.

Тези изложби от една страна са пряко свързани с постоянните теми на изследователски интерес от страна на Деян Статулов, а от друга са артистично допълнение и разгръщане в интердисциплинарна посока на трудовете му, отворена възможност за друг контакт и различна аудитория.

3. Статии и студии.

Кандидатът е приложил освен монографията 8 статии и една студия. Студията „Филмово разпространение, показ и фестивален живот в България в посттоталитарна среда. Щрихи към новото българско кино“ е за друг исторически период, защото е част от проекта „Посттоталитарното българско кино – модели и идентичности“ на сектор „Екранни изкуства“ в Института за изследване на изкуствата, БАН, реализиран с финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“. Статиите са свързани с темата на монографията (част са отделни глави от нея) – при тях прави впечатление, че Деян Статулов активно

участва в изданията, проявите и Изкуствоведските четения на института, в който работи – една уважителна проява на лоялност към местоработата.

III. Други дейности на кандидата:

Наистина много са професионалните лица на Деян Статулов и дейността му е хем разнообразна, хем продуктивна. Извън Института той е активен критик (награда за оперативна критика) и постоянно публикува в сп. „Кино“, „Култура“, „АРТизанин“. Но най-популярен е, разбира се, със седмичната филмова коментарна рубрика в сутрешния блок на националната телевизия ВТВ. Той е в час с текущите процеси в световното и българското кино и взема пристрасно отношение, което го прави също журналист с остро око и перо.

От предишните му дейности бих открила времето, когато беше програмен директор на Дома на киното – една чувствителна и много отговорна позиция за реализация.

Също така е особено активен във фестивалните политики – участва в правенето на каталози и на фестивални дневници на София филм фест, „Златна роза“ и „Златен ритон“.

IV. Лични впечатления:

Като редактор на монографията „(Пре)поръчани филми. Пропагандни практики в българското кино. 1944-1989“ работата ни с автора протичаше много бързо и ефикасно, чрез бележки, обсъждане на конструкцията, добавяне и разместване. Впечатлена съм от умението и удоволствието, с което той борави с архивни единици, чете между редовете им, съчетава ги с общия политико-социален фон, но не губи своята си нишка, по която да се разплете концепцията му.

В Института за изследване на изкуствата Деян Статулов е отзивчив и отговорен колега, който все повече поема и редакторска работа - поддържа Платформата за изкуства, а вече и Изкуствоведските четения, в частта за кино.

И, за да завърша на малко по-забавна нотка, личните ми впечатления включват и кулинарния майсторлък на Дидо, от който се облажават, макар и инцидентно, всички колеги, но е професионално базиран на опита му като сценарист и главен редактор на предаването „Бон апети“

За финал: Предоставените материали ми дават основание да изкажа мнение, че гл. ас. д-р Деян Статулов има необходимите качества и отговаря на всички критерии, за да му бъде присъдена академичната длъжност доцент и аз гласувам "ЗА".

София, 21.07.2023

С уважение:

Проф. Петя Александрова, д. н.